

מסמך רקע לדיון בנושא:
**התמודדות משרד החוץ והרשות
למלחמה בסמים עם בעיית השימוש
בסמים בקרב תרמילאים**

מוגש לוועדה
למלחמה בנגע הסמים

כתיבה: אנדריאה סנדרוביץ, עובדת מחקר ומידע
אישור: דותן רוסו, ראש צוות

ז' תמוז תשס"ב
17 ביוני 2002

1.	רקע.....	עמוד 2
2.	התמודדות משרד החוץ עם בעיית השימוש בסמים	
3.	בקרב תרמילאים	עמוד 3
3.	התמודדות הרשות למלחמה בסמים עם בעיית השימוש בסמים	
3.	בקרב תרמילאים	עמוד 3
4.	קהילת הטיפול בתרמילאים נפגעי סמים.....	עמוד 4
5.	נקודות להתייחסות.....	עמוד 5
6.	מקורות.....	עמוד 5

1. רקע

התרמילאים הינם בדרך כלל צעירים לאחר שחרור מצה"ל, או סטודנטים היוצאים לטיול ארוך במזרח הרחוק או בדרום-אמריקה. על-פי גורמים שונים, יש כ-30,000 עד 60,000 תרמילאים בשנה.¹ בעקבות שימוש לרעה בסמי הזיות למיניהם, לפחות כ-2% (כ-600 עד 700 מהצעירים) שבים לביתם כשהם פגועים תפקודית ורגשית עד כדי קושי להשתלב במהלך חיים נורמטיבי. ההערכה היא, שיש כ-600 עד 700 צעירים הזקוקים לעזרה אשר פונים לעזרת קליניקות פרטיות, או למשרד הבריאות, או שהם נותרים בביתם ללא יכולת מלאה לתפקד.² על-פי-רוב מדובר בצעירים שסיימו 12 שנות לימוד ויותר, לאחר שירות צבאי מלא וללא רקע מוקדם של התמכרות לסמים.³

מחקרים שנערכו בארץ מצביעים על שיעור גבוה של שימוש בסמים בקרב תרמילאים ביחס לשאר האוכלוסייה. בשנת 1997 נבדקו צעירים שהשתחררו מצה"ל וטיילו במזרח הרחוק בשנת 1988 ובשנת 1991. נמצא, כי שליש מהגברים וכמחצית מהנשים התנסו לראשונה בסמים המוגדרים "קלים" (חשיש ומריחואנה). 20% מהגברים התנסו לראשונה בסמים המוגדרים "קשים", כשלפני כן התנסו על-פי-רוב בסמים המוגדרים "קלים".⁴

על-פי מחקר שנערך בשנת 1998, כמחצית מהסטודנטים טיילו בחו"ל בעבר. כ-74% מהם היו בסיני (36% מכלל הסטודנטים), 33% במזרח הרחוק (16.4% מכלל הסטודנטים), 22% בדרום אמריקה (11% מכלל הסטודנטים), 12% באפריקה (6% מכלל הסטודנטים).

52% מהמטיילים לא השתמשו בסמים, 12% לא השתמשו בחו"ל אך השתמשו בארץ, 18% התנסו לראשונה בשימוש בסמים בעת שהותם בחו"ל, 18% השתמשו בסמים גם לפני הטיול וגם במהלכו. 36% מכלל המטיילים התנסו בסמים (18% מכלל הסטודנטים), בהשוואה ל-16% מבין הלא מטיילים. 44% מהסטודנטים אשר טיילו במזרח הרחוק ו-43% מהמטיילים בדרום-אמריקה (עבור 25% זו היתה התנסות ראשונה) התנסו בסמים. נמצא, כי לטיול יש השפעה חזקה על השימוש בסמים. מידת השימוש והיקפו מושפעים באופן מובהק מהגיל, מהמצב המשפחתי, מהנכונות להתנסות בסמים ומתפיסת הנזק שבשימוש. שיעורי הפסקת השימוש גבוהים יותר בין הלא מטיילים. הגורמים המשפיעים על כך: השכלת האב, המצב המשפחתי, הנכונות להשתמש בסמים ותפיסת הנזק.⁵ במחקר נוסף שנערך על-ידי החוקרים בר-המבורגר, נתן וליברמן בשנת 1998 בקרב בני קיבוצים, נמצא שלכ-20.3% מהמשתמשים בסמים הוצע להשתמש בסמים לראשונה במהלך טיול תרמילאים בחו"ל, ואילו ל-19% מהמשתמשים הוצע להתנסות בסמים לראשונה בקיבוץ.⁶

¹ שיחת טלפון, מר עומרי פריש, מנהל "כפר איזון וחזרה למסלול", בתאריך 17.6.02. משרד החוץ אינו עוקב אחר מספר התרמילאים שטסים לחו"ל, אולם לפי נתוני משרד החוץ הונפקו כ-20,000 אשרות כניסה להודו.

² שם.

³ חגית בוני, "אני המנהיג, אני המשיח", סמים, דגש, דצמבר 1997.

⁴ חגית בוני, פרויקט תרמילאים, הרשות למלחמה בסמים. 17.6.02.

⁵ סוניה לדרמן, "עמדות וכוונות התנהגותיות של מטיילים והקשר לשימוש ולהפסקת השימוש בסמים פסיכואקטיביים", עבודת מאסטר במחלקה לסוציולוגיה באוניברסיטת תל-אביב, הרשות למלחמה בסמים, 1998.

מקור: www.antidrug.org.il.

⁶ חגית בוני, פרויקט תרמילאים, שם.

לאוכלוסיית התרמילאים יש מאפיינים ייחודיים לעומת שאר האוכלוסייה. התרמילאים אינם חשופים להסברה מסודרת נגד שימוש בסמים, כדוגמת חיילים או תלמידי בתי-ספר.⁷ יצוין, כי לא התקבלה תגובה ממשרד הביטחון בנוגע למידת ההסברה בצה"ל בנושא השימוש בסמים ולהיקפה.

עם זאת, חומרי הסברה מועברים לתרמילאים טרם צאתם, באמצעות אחיות אפידמיולוגיות ורופאים בלשכות הבריאות, המספקים תרופות וחיסונים לקראת הנסיעה, סוכנויות נסיעות וחנויות לרכישת ציוד תרמילאי.⁸ משרד החוץ מספק הסברה בנושא על-ידי אתר האינטרנט שלו.⁹ מאפיין ייחודי נוסף לאוכלוסיית התרמילאים הוא העובדה שרבים מהם אינם מכורים לסמים, אלא משתמשים בסמים שונים באירועים שונים, ובעיקר בסמים הזייתיים (כדוגמת הפטרייה האמניטה הזבובנית (*Amanita Muscaria*) ופטריית הקסם, אשר אינן גורמות להתמכרות). הסמים ההזייתיים גורמים לעיוותי תפיסה קשים, המתבטאים בהזיות חזותיות ותחושתיות. קיימת גם תופעה של "פלאש-בק" (Flash Back), שבה חווים מחדש מצבים שנחו בעת נטילת הסם. ה"פלאש-בק" יכול להופיע באופן פתאומי עד כחמש שנים לאחר נטילת הסם.¹⁰

2. התמודדות משרד החוץ עם בעיית השימוש בסמים בקרב תרמילאים

משרד החוץ מסייע לתרמילאים בשני אופנים: עזרה לצעירים שהואשמו בסחר בסמים ונעצרו ועזרה לנפגעי סמים. משרד החוץ מושיט **לצעירים שמואשמים בסחר בסמים** עזרה קונסולרית, הכוללת, בין היתר, בדיקה אם תנאי המעצר הולמים - אספקת העיתונים, הדואר, אוכל כשר וכדומה. משרד החוץ מטפל **בתרמילאים שנפגעו עקב שימוש בסמים** כבכל ישראלי אחר שנפגע בתאונת דרכים או בכל דרך אחרת בעת שהותו בחו"ל. הטיפול שניתן הוא קונסולרי, והוא כולל בין היתר ניסיון לאתר את התרמילאים (באמצעות מטיילים ישראלים אחרים, מקומות ריכוז של מטיילים ורשויות המשטרה ובתי-החולים במדינה הזרה) ומתן סיוע להחזרתם ארצה של התרמילאים שנפגעו משימוש בסמים.

יצוין, כי משרד החוץ אינו מעניק טיפול רפואי. כמו כן, התרמילאים שנפגעו עקב שימוש בסמים אינם מקבלים עזרה רפואית מטעם חברות הביטוח, אף אם יש להם פוליסה מקיפה. על כן, הנטל הכספי נופל על משפחות התרמילאים. לעתים קיים קושי בהבאת התרמילאים שנפגעו עקב שימוש בסמים ארצה משום שהם אינם שולטים במעשיהם. חברות תעופה רבות אינן מוכנות להעלות צעירים אלה לטיסות, ויש צורך לספק להם ליווי רפואי.¹¹ יצוין, כי לעתים משרד החוץ אינו מצליח לאתר את התרמילאים ובמקרים אלה מוזעקות יחידות חילוץ פרטיות, כדוגמת יחידת החילוץ שלוח-669, הממונת על-ידי חברת הביטוח "שילוח" ועל-ידי חברת "המטייל".¹²

⁷ ש.ם.

⁸ ש.ם.

⁹ שיחת טלפון, גברת אורית שני, המחלקה לישראלים בחו"ל של משרד החוץ, בתאריך 17.6.02.

¹⁰ אנה טשרני, "פלישה בירוק - מרכיבים בצמחים הפסיכואקטיביים הם כמו מפתחות גנבים התופסים את מקומם של מתווכים עצביים", כמעט 2000 (20), סתיו 1998 עמ' 10-14.

¹¹ שיחת טלפון, גברת אורית שני, ש.ם.

¹² צבי אלוש, בעקבות הילדים האבודים, Ynet, 21.1.02, (מקור: WWW.ynet.co.il)

3. התמודדות הרשות למלחמה בסמים עם בעיית השימוש בסמים בקרב

תרמילאים

בסוף שנת 1996 הקימה הרשות למלחמה בסמים את פרויקט התרמילאים. הפרויקט התרכז בשני היבטים עיקריים: **הרתעה באמצעות מתן מידע על-אודות העונשים** הניתנים במדינות היעד למשתמשים ולסוחרים סמים, **והרתעה באמצעות מתן מידע על-אודות נזקי החומרים** הפסיכואקטיביים.

ההסברה נעשית בכמה אופנים: חלוקת עלוני הסברה למקומות שאליהם פונים המטיילים לקראת נסיעתם לטיול (כגון לשכות בריאות, סוכנויות נסיעה וחנויות לתרמילאים); עריכת ערבי הסברה יזומים לתרמילאים, שבהם שולבו מדריכי טיולים עם פסיכיאטר מומחה בתחום או עם תרמילאי שהחזיר צעירים ישראלים שנפגעו¹³ עקב שימוש בסמים בחו"ל.¹⁴

4. קהילת הטיפול בתרמילאים נפגעי סמים

בשל ההיקף הרחב של התופעה, הרשות למלחמה בסמים הקימה בקיסריה לפני כשנה וחצי מרכז מיוחד לטיפול בנפגעי סמים מקרב התרמילאים – כפר "איזון וחזרה למסלול". הרשות הכשירה צוות של פסיכולוגים, ומתקיים שם פיקוח פסיכיאטרי. לאחר שלושה-ארבעה חודשים רוב המטופלים יחזרו לחברה וישתלבו בה.¹⁵

מטרת המרכז היא להציע טיפול מקיף ומגוון, המשלב טיפול פרטני, קבוצתי ומשפחתי, כמו גם רפואה משלימה וסוגים שונים של אמנויות וספורט. לדברי מנהל המרכז, מר עומרי פריש, כאשר יש נכונות לקבל את הטיפול, רבים מהצעירים התרמילאים מופנים למחלקות פסיכיאטריות סגורות, שאינן ערוכות לטיפול מסוג זה. כמו כן, אוכלוסייה זו אינה מתאימה למרכזי גמילה, כיוון שהצעירים אינם מכורים, אלא סובלים מהפרעה פסיכוטית, הנובעת מפגיעה פיזיולוגית שעדיין אינה מובנית דיה.¹⁶

המרכז קולט צעירים שנפגעו עקב שימוש בסמים בעת טיול בחו"ל ואשר אינם מכורים לסמים. המרכז מכיל עד כ-20 מטופלים. מסגרות משרד הבריאות וקליניקות פרטיות אינן מתאימות למצבם של התרמילאים נפגעי הסמים, משום שרובם אינם מכורים לסמים. תקופת הטיפול במרכז אורכת בין שלושה לארבעה חודשים. מעת הקמת המרכז השתקמו בו כ-75 צעירים. יש צורך במחקר על מנת לבדוק את שיעור ההצלחה בקרב הצעירים שסיימו את תקופת טיפולם במרכז.

לבעייתם של מטופלי המרכז מתלוות גם בעיות שיקומיות קשות, הקשורות לסטיגמה המוטלת על משתמשים בסמים ועל אנשים שנצרכים לאשפוז בבתי-חולים לחולי נפש, כדוגמת שלילת רשיון, פטור ממילואים, קושי במציאת עבודה ועוד.

מנהל המרכז ציין, כי קיימות שתי תרופות אנטי-פסיכוטיות, המאפשרות טיפול הולם יותר בתרמילאים הסובלים מהתקפים פסיכוטיים עקב שימוש בסמים. אולם, בשל עלותן הגבוהה קיים

¹³ חגית בוני, פרויקט תרמילאים, הרשות למלחמה בסמים. 17.6.02.

¹⁴ שם.

¹⁵ משרד הבריאות, ועדה למניעת עישון, ישיבה מס' 30, מתאריך 18.4.01, הרצאתו של מנכ"ל הרשות למלחמה בסמים, מר שלמה גל.

¹⁶ חגית בוני, "אני המנהיג, אני המשיח", סמים, דגש, דצמבר 1997.

קושי לעשות בהן שימוש. קיימת אפשרות לקבל את התרופות במחיר מסובסד, אך סבסוד זה מותנה בהצהרה כי המטופל חולה סכיזופרניה – דבר היוצר בעיית סטיגמה. הרשות למלחמה בסמים מאפשרת למרכז לקבל תקציבים על-פי בקשה מטעם קרן החילוץ של הרשות. המרכז נדרש לסכום של 400,000 ש"ח בשנה. תקצוב זה אינו קבוע והוא מותנה בהסכמת הרשות. עד כה, העניקה קרן החילוץ למרכז כ-400,000 ש"ח, כאשר 300,000 הועברו לשיפוץ המבנה ולהצטיידות. כמו כן, הקרן לפיתוח קיסריה העניקה למרכז סכום של 80,000 ש"ח והסכימה לתמוך במרכז למשך שלוש שנים. נוסף על כך, המרכז נתמך על-ידי עמותה שלא לכוונת רווח, עמותת "איזון וחזרה למסלול", המונה כמה קצינים, ומתוך תשלומים שניתנים על-ידי משפחות המטופלים. יצוין, כי בחודש מאי 2002 ביקר במרכז שר הבריאות והבטיח לתת לו עזרה תקציבית. אולם, עד היום לא הועבר התקציב כמובטח.¹⁷

5. נקודות להתייחסות

- יש צורך במחקר מעמיק, אשר יבדוק את רמת ההצלחה של הטיפול שניתן לתרמילאים בכפר "איזון וחזרה למסלול".
- יש לאפשר לתרמילאי נפגע סמים, הסובל מהתקפים פסיכטיים, לקבל את התרופות הנדרשות במחיר מסובסד, ללא צורך בהצהרה כי הוא סובל מסכיזופרניה, על מנת לעודד פניות של אנשים החוששים מסטיגמה.
- יש צורך בהגדלת תקציב מרכז הטיפול בתרמילאים נפגעי סמים ובהגדלת מקומות הטיפול לאוכלוסייה ייחודית זו.
- יש לבחון האם ההסברה בנושא מניעת השימוש בסמים בקרב חיילים העומדים בפני שחרור הינה מספקת.

1. מקורות

- בוני, חגית. אני המנהיג, אני המשיח, סמים, דגש, דצמבר 1997
- בוני, חגית. פרויקט תרמילאים, הרשות למלחמה בסמים. 17.6.02.
- לדרמן, סוניה. "עמדות וכוונות התנהגותיות של מטיילים והקשר לשימוש ולהפסקת שימוש בסמים פסיכואקטיביים", עבודת מאסטר במחלקה לסוציולוגיה באוניברסיטת תל-אביב, הרשות למלחמה בסמים, 1998. מקור: www.antidrug.org.il
- טשרני, אנה. "פלישה בירוק, מרכיבים בצמחים הפסיכואקטיביים הם כמו מפתחות גנבים התופסים את מקומם של מתווכים עצביים", כמעט 2000 (20), סתיו 1998 עמ' 10-14.
- אלוש, צבי. בעקבות הילדים האבודים, Ynet, 21.1.02 (מקור: WWW.ynet.co.il)

¹⁷ שיחת טלפון, מר עומרי פריש, מנהל כפר "איזון וחזרה למסלול", בתאריך 17.6.02.

- משרד הבריאות, ועדה למניעת עישון, ישיבה מס' 30, מתאריך 18.4.01, הרצאתו של מנכ"ל הרשות למלחמה בסמים, מר שלמה גל.
- שיחת טלפון, גברת אורית שני, מהמחלקה לישראלים בחו"ל של משרד החוץ, בתאריך 17.6.02.
- שיחת טלפון, מר עומרי פריש, מנהל כפר "איזון וחזרה למסלול", בתאריך 17.6.02.